

Jak zbudować leśną ścieżkę edukacyjną i niewiele wydać... Przykład dobrej praktyki pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania obiektu edukacyjnego na terenie Nadleśnictwa Daleszyce

Przemysław Jakubiński, Paweł Kosin

Abstrakt. Leśna Ścieżka Przyrodniczo-Historyczna im. Wybranieckich, powstała w październiku 2010 roku na terenie Nadleśnictwa Daleszyce. Jest przykładem dobrej praktyki współpracy jednostki Lasów Państwowych (LP) z partnerami zewnętrznymi, którzy w dużej mierze wzięli na siebie koszt budowy ciekawego obiektu edukacyjnego. Dzięki współpracy ze środowiskami kombatanckimi, naukowymi i samorządowymi, udało się, prócz budowy samego obiektu, uzyskać dodatkowe efekty w postaci: „skanalizowania” ruchu turystycznego na terenie nadleśnictwa oraz utrwalenia wśród lokalnej społeczności pozytywnego wizerunku LP, jako podmiotu dbającego o zasoby przyrodnicze, ale również tradycję i miejsca pamięci narodowej. Obecnie ścieżka stanowi jeden z filarów prowadzonej przez Nadleśnictwo Daleszyce edukacji przyrodniczo-leśnej oraz chlubną wizytówkę jednostki oraz całej gminy.

Plany powstania ścieżki przyrodniczej pojawiały się niemal od momentu odtworzenia Nadleśnictwa Daleszyce w 2007 roku, jednak ograniczone środki „młodej” jednostki nie pozwalały na ich realizację. Ostateczna koncepcja powstania obiektu edukacyjnego zakładała budowę ścieżki w Lasach Cisowskich, cennych przyrodniczo (rezerwat Cisów) i wykorzystywanych dotychczas turystycznie (szlaki turystyczne) oraz bogatych w miejsca pamięci narodowej. Przedstawiona przez nadleśnictwo koncepcja budowy ścieżki, łączącej tematykę przyrodniczą z tematyką historyczną, spotkała się z życzliwym wsparciem ze strony środowiska kombatanatów oraz pozyskaniem władz samorządowych jako sponsorów przedsięwzięcia. Dzięki pozyskaniu środków z WFOŚiGW w Kielcach, udało się również wydać Przewodnik po Leśnej Ścieżce Przyrodniczo-Historycznej, będący doskonałym elementem wspierającym prowadzenie zajęć, a jednocześnie zapewniającym doskonałą promocję samego obiektu.

Słowa kluczowe: Ścieżka przyrodniczo-historyczna, Nadleśnictwo Daleszyce, Leśny Kompleks Promocyjny „Puszcza Świętokrzyska”

Abstract. How to build a forest education trail and spend little... An example of good practice to obtain external financing of educational facility in the Forestry Daleszyce. Forest Nature and Historic Path them. Wybranieckich, was founded in October 2010 in the Forestry Daleszyce. This is an example of good practice of cooperation of the State Forests (LP)

unit with external partners, who have largely covered the cost of building an interesting object of education. By partnering with combatant, scientific and local government communities, they succeeded, apart from the construction of the facility, to achieve additional effects such as: “sewage system” for tourism in the forest division and strengthening among the local community a positive image of LP, as an entity that cares about natural resources, but also about tradition and the place of national memory. Now the path is one of the pillars of the nature and forest education run by Forestry Daleszyce and glorious visiting card of the unit and the entire community. Plans for the creation of the nature path appeared almost from the moment of restoration of Daleszyce Forestry in 2007, but limited resources of the young unit did not allow for their implementation. The final concept of the creation of the educational facility was to construct a path in Yew Forest – nature valuable (yew reserve), previously used for tourism (hiking trails) and rich in places of national remembrance. Presented by the superintendence concept of building a path connecting the natural subject with history, met with the kind support of the veterans and obtained local government as sponsors of the project. By raising funds from WFOŚiGW in Kielce, they also managed to issue a Guide to the Forest Natural Historical Path, being a perfect element supporting teaching, while providing an excellent promotion of the object itself.

Keywords: The natural and historical trail, Daleszyce Forestry, Forest Promotion Complex “Puszcza Świętokrzyska”

Geneza i warunki powstania Leśnej Ścieżki Przyrodniczo-Historycznej im. Wybranieckich

Nadleśnictwo Daleszyce jest jednym z sześciu nadleśnictw wchodzących w skład Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Puszcza Świętokrzyska” (LKP PŚ). Jako samodzielna jednostka funkcjonuje od roku 2007, gdy zostało ponownie odtworzone z części obszarów włączonych wcześniej do sąsiednich nadleśnictw: Kielce i Łagów.

Przynależność do LKP PŚ stawia przed nadleśnictwem wyzwania związane z aktywną edukacją przyrodniczo-leśną, na szeroką skalę, co jest realizowane od czasu odtworzenia jednostki. Wraz z odbudową struktury administracyjnej nadleśnictwa, podjęte zostały w 2007 roku plany budowy obiektów mogących służyć przyjmowaniu beneficjentów działań edukacyjnych, które w pierwszych miesiącach opierały się głównie na współpracy z lokalnymi szkołami i wizytami w ich siedzibach, a także zielonych lekcjach na terenie nadleśnictwa.

Powstały również pierwsze koncepcje budowy ścieżki przyrodniczo-leśnej we współpracy Lokalną Grupą Działania Białe Ługi, która miała obejmować m.in. tereny rezerwatu Białe Ługi, będącego jedną z największych przyrodniczych atrakcji województwa świętokrzyskiego. Koncepcje te nie czekały się realizacji w związku z ograniczonymi środkami finansowymi na działalność edukacyjną nadleśnictwa (słabsza koniunktura na rynku drewna w latach 2008-2009), a przede wszystkim troską o stan wspomnianego rezerwatu. Obserwacja stanu ekosystemu torfowiskowego i terenów przyległych bezpośrednio do rezerwatu Białe Ługi, skłoniły Nadleśnictwo Daleszyce, do przeniesienia ciężaru ruchu turystycznego

i rekreacyjnego do leżącego nieopodal kompleksu Lasów Cisowskich. Presja turystyczno-rekreacyjna, obniżenie poziomu wód gruntowych i otoczenie doliny rezerwatu drzewostanami sosnowymi wpływają na wzrost zagrożenia pożarowego.

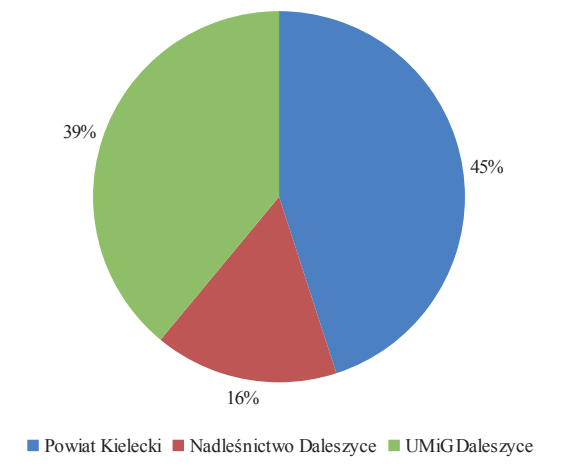
Koncepcja „kanalizacji” ruchu turystycznego na powyższe lasy uwzględnia przede wszystkim istniejącą sieć szlaków turystycznych i naturalną przydatność drzewostanów, w większości malowniczych starodrzewi, do realizacji funkcji turystycznej. Ujęcie w tej koncepcji obiektu edukacyjnego, jakim jest ścieżka edukacyjna, stało się naturalnym krokiem zwiększającym atrakcyjność terenu w celu realizacji głównych postulatów społecznej roli Lasów Państwowych (Program 2008). Wraz z nadejściem roku 2010, podjęto działania zmierzające do realizacji projektu budowy ścieżki przyrodniczej. Działania te zbiegły się w czasie ze spotkaniem środowisk kombatanckich, skupionych wokół tzw. Rodziny Wybranieckich z kierownictwem nadleśnictwa, podczas którego narodziła się koncepcja rozszerzenia tematyki ścieżki o treści związane z lokalną historią i tradycją. Podjęto wówczas decyzję o stworzeniu ścieżki przyrodniczo-historycznej, a także o zaproszeniu do współpracy lokalnych władz samorządowych. Wkrótce miało się okazać, że zarówno władze Miasta i Gminy Daleszyce, jak również Starostwa Powiatowego w Kielcach, z entuzjazmem odniosły się do inicjatywy Nadleśnictwa Daleszyce i kombatanatów. Spotkanie robocze, z udziałem wszystkich zainteresowanych stron doprowadziło do ustalenia zakresu tematycznego ścieżki, a także przyniosło zapewnienie współfinansowania budowy obiektu przez UMiG w Daleszycach i Starostwo Powiatowe. Ustalono również, że merytoryczne opracowanie tematyki tablic, uwzględniające uwagi nadleśnictwa oraz pozostałych instytucji, zostanie zlecone przedstawicielom środowiska akademickiego z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Realizacja projektu

Kolejne spotkania robocze przyniosły konkretny podział kosztów i zakresu obowiązków partnerskich instytucji, a mianowicie:

1. Nadleśnictwo Daleszyce, współfinansujące realizację przedsięwzięcia, jako gospodarz terenu zobowiązało się do uzyskania pozwolenia RDOŚ na wykonanie ścieżki na obszarze objętym szeregiem form ochrony przyrody (rezerwat częściowy, ostoja Europejskiej Sieci Natura 2000, Park Krajobrazowy, Obszar Chronionego Krajobrazu). Ponadto określiło zakres tematyki części przyrodniczej ścieżki, zgodnie z realizowanym programem edukacji przyrodniczo-leśnej, opracowało również techniczne warunki dotyczące infrastruktury obiektu (tablic, wiaty, przystanków, koszy).
2. Urząd Miasta i Gminy w Daleszycach, prócz współfinansowania, przyjął na siebie rolę inwestora i podmiotu odpowiedzialnego za przeprowadzenie przetargu na wykonanie infrastruktury i jej posadowienie w terenie. We wcześniej wspomniane instytucje podpisały stosowne porozumienie, na mocy którego jednostka samorządowa mogła realizować budowę ścieżki na gruntach będących w zarządzie Lasów Państwowych. Porozumienie to przewidywało przekazanie infrastruktury obiektu, wraz z wszelkimi prawami i obowiązkami, na rzecz Nadleśnictwa Daleszyce, po roku od odbioru obiektu w terenie) Pracownicy urzędu włączyli się również w merytoryczne opracowanie tematyki tablic części historycznej.
3. Starostwo Powiatowe w Kielcach, zobowiązało się do dofinansowania zadania.

4. Rodzina Wybranieckich jako środowisko kombatanckie AK, skupione wokół 4 Pułku Piechoty Legionów, wniosło uwagi merytoryczne w kształt części historycznej.
5. Uniwersytet Jana Kochanowskiego, reprezentowany przez dra Alojzego Przemyskiego i dra Cezarego Jastrzębskiego, podjął się opracowania tematyki tablic.

Ryc. 1. Struktura finansowania budowy Leśnej ścieżki przyrodniczo-historycznej im. Wybranieckich
Fig. 1. The structure of financing the construction of forest natural history trail to them. Wybranieccy

Całkowity koszt realizacji projektu budowy ścieżki wyniósł 67 tys. złotych. Udział finansowy poszczególnych partnerów w realizację projektu przedstawia ryc. 1.

W skład infrastruktury turystyczno-rekreacyjnej ścieżki wchodzi: 32 tablice tematyczne, 1 tablica przekroju pnia, wiata turystyczna z ławo-stołem, symboliczna brama, 24 słupki do oznaczenia przystanków tematycznych, 8 koszy na śmieci oraz 25 tabliczek kierunkowych.

Ostatecznie ścieżka przybrała kształt dwóch pętli: dłuższej, czterokilometrowej – historycznej i krótszej, półtorakilometrowej – przyrodniczej. W przebiegu obu pętli umiejscowiono po 16 tablic tematycznych, uzupełnionych dodatkowo 12 słupkami przystanków tematycznych, w których omawiane są zagadnienia związane z przyrodą, gospodarką leśną i funkcjami lasu. Obie pętle zaczynają się i kończą we wsi Cisów-Pasieka, gdzie zlokalizowano miejsca parkingowe i wiatę turystyczną. Umiejscowiona jest tam również symboliczna brama wejściowa i tablica z przekrojem pnia stuczterdziestoletniej jodły, na której zaznaczono daty istotnych wydarzeń z historii kraju, regionu, Lasów Państwowych i oddziału AK Wybranieccy, do którego nawiązuje nazwa ścieżki. Przebieg pętli historycznej, prowadzi uczestników zajęć przez starodrzewia bukowe i jodłowe, obejmując również trzy miejsca pamięci narodowej. Część przyrodnicza przebiega zaś w całości przez rezerwat częściowy Cisów im. prof. Z. Czubińskiego, uważany za fragment drzewostanu zbliżony charakterem do naturalnej Puszczy Świętokrzyskiej.

Uroczystego otwarcia obiektu dokonano w listopadzie 2010 roku, przy udziale licznie zgromadzonych gości, reprezentujących: lokalną społeczność, środowiska kombatanckie kieleccyżny, szereg instytucji państwowych i miejscowe szkoły (fot. 1).

W kwietniu 2011 roku, staraniem Nadleśnictwa Daleszyce wydano Przewodnik po Leśnej Ścieżce Przyrodniczo-Historycznej im. Wybranieckich (fot. 2). Liczący 64 strony przewodnik w formacie A5, wydrukowano w nakładzie 3 tys. egzemplarzy. Zadanie to zostało w $\frac{2}{3}$ dofinansowane ze środków Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Kielcach. W wydawnictwie zawarto treść wszystkich tablic, a także opracowanie przystanków tematycznych.

Przewodnik dystrybuowany jest bezpłatnie wśród uczestników zajęć na ścieżce, część nakładu dostępna jest również w Punkcie Informacji Turystycznej w Daleszycach i Urzędzie Miasta i Gminy Daleszyce. Stanowi również element promocji obiektu podczas imprez masowych, w których uczestniczy nadleśnictwo.

Fot. 1. Symboliczne otwarcie ścieżki (od lewej M. Kondera ps. Zbyszek – kombatant, P. Jakubiński – nadleśniczy Nadleśnictwa Daleszyce, Z. Janus – Starosta Kielecki, W. Furmanek – Burmistrz Daleszyc (fot. P. Kosin)

Photo 1. The symbolic opening of the trail (from left M. Konder ps. Zbyszek – combatant, P. Jakubiński – forester in Forestry Daleszyce, Z. Janus – the governor of Kielce, W. Furmanek – Mayor of Daleszyce

Funkcjonowanie obiektu

W trakcie pierwszego roku funkcjonowania obiektu, w zajęciach prowadzonych przez pracowników Nadleśnictwa Daleszyce, udział wzięło 930 osób w osiemnastu zorganizowanych grupach. Ponadto z obiektu korzystały grupy nieewidencjonowane, bez przewodnika z nadleśnictwa oraz turyści indywidualni. Główną grupę beneficjentów, zaewidencjonowanych przez nadleśnictwo stanowią:

- uczniowie szkół podstawowych – 42%,
- uczniowie gimnazjum – 34%,
- młodzież ponadgimnazjalna i dorośli – 24%.

Zajęcia mają charakter leśnej wycieczki, podczas której przewodnik (pracownik nadleśnictwa) omawia poszczególne zagadnienia, również spoza tematyki tablic i przystanków, stosownie do wieku uczestników i oczekiwań nauczycieli (fot. 3). Zajęcia trwają zwykle od 2-3 godzin, w części przyrodniczej, do 4-5 godzin w części historycznej.

Fot. 2. Zajęcia na ścieżce im. Wybranieckich (fot. Archiwum Nadleśnictwa Daleszyce)
Fig. 2. Classes on the Wybranieccy path (Photo Archive Daleszyce Forestry)

Plany i perspektywy rozwoju obiektu

W związku z przejściem infrastruktury ścieżki, Nadleśnictwo Daleszyce stało się jedynym podmiotem mającym prawo do rozbudowy ścieżki i aranżowania nowych sposobów jej wykorzystania. Planuje się w najbliższych latach budowę platformy widokowej na szczycie góry Stołowej, w najwyższym punkcie przebiegu ścieżki.

Istnieje ponadto koncepcja połączenia ścieżki z oddalonym od niej o ok. 2 km planowanym parkingiem leśnym, który powstanie w 2012 roku w ramach programu Aktywnego Udostępnienia Lasu (Hyży 2011). Połączenie polegać ma na wytyczeniu trasy dojścia do ścieżki i jej przystosowaniu do ruchu turystycznego oraz ustawieniu tablic informujących o pozaprodukcyjnych funkcjach lasu (Ważyński 1997). Dla realizacji wyżej wymienionych zadań, Nadleśnictwo Daleszyce planuje poszukiwanie źródeł współfinansowania m. in. ze środków WFOŚiGW. Podobnie planuje się pozyskanie środków zewnętrznych na dodruk przewodników po wyczerpaniu nakładu.

Na rok 2012 planowana jest również promocja obiektu pośród lokalnych przedsiębiorców zajmujących się organizacją turystyki i rekreacji, co ma w efekcie rozszerzyć spektrum odbiorców edukacji przyrodniczo-leśnej prowadzonej przez Nadleśnictwo Daleszyce.

Podsumowanie i wnioski

Leśna Ścieżka Przyrodniczo-Historyczna im. Wybranieckich jest podstawowym elementem oferty edukacyjnej Nadleśnictwa Daleszyce. Dzięki współpracy z instytucjami partnerskimi udało się stworzyć jeden z najciekawszych tego typu obiektów w regionie, nie angażując w przedsięwzięcie znaczących środków finansowych. Jednocześnie realizacja ta jest

przykładem dobrej praktyki poszukiwania zewnętrznych źródeł współfinansowania edukacji przyrodniczo-leśnej realizowanej przez jednostki Lasów Państwowych.

Fot. 3. Przewodnik stanowi pomoc podczas zajęć edukacyjnych i element promocji obiektu i jednostki (fot. Archiwum Nadleśnictwa Daleszyce)

Fig. 3 Guide is an aid in teaching and the element of promotion for the object and unit (Photo Archive Daleszyce Forestry)

Budowa ścieżki pozwoliła na „kanalizację” znacznego, ze względu na walory krajobrazowe regionu i bliskość Kielc, ruchu turystycznego oraz promocję malowniczych Lasów Cisowskich. Sam obiekt, dzięki publikacjom w lokalnej i krajowej prasie, stał się doskonałą formą promocji Lasów Państwowych jako instytucji opiekującej się powierzonymi jej w opiekę zasobami przyrodniczymi oraz dbającej o tradycję i miejsca pamięci narodowej.

Pozytywne komentarze i opinie na temat ścieżki, ale również samych zajęć edukacyjnych na niej się odbywających, pozwalają na prognozę wskazującą na znaczny poziom zainteresowania tą częścią Programu Edukacji Przyrodniczo-Leśnej Nadleśnictwa Daleszyce.

Istotnym jest również postrzeganie obiektu jako chlubnej wizytówki daleszyckich leśników oraz całej gminy.

Literatura

- Hyży M. 2011. Aktywne udostępnianie lasu – program własny Lasów Państwowych. Stud i Mat. CEPL, Rogów, 4 (29): 144-149.
- Ważyński B. 1997. *Urządzanie i zagospodarowanie Lasu dla potrzeb turystyki i rekreacji*. Wydawnictwo Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu, Poznań
- Program 2008. Program LKP Puszcza Świętokrzyska.

Przemysław Jakubiński, Paweł Kosin
Nadleśnictwo Daleszyce
daleszyce@radom.lasy.gov.pl